

Рецензія на: Мирон Щеглюк, *Давня українська метрологія: монографія*, (Львів: Сполом, 2019), 284. ISBN 966-9-19-5446, 978-966-919-5449

The Review of: The monograph *Ancient Ukrainian metrology* by Myron Shcheglyuk, (Lviv: Spolom, 2019), 284. ISBN 966-9-19-5446, 978-966-919-5449

Метрологія як наука про вимірювання та відповідна метрологічна інформація (одиниці вимірювання, міри та ваги) на перший погляд видається надто спеціалізованою, технічною, потрібною лише спеціалістам галузю знання. Однак із нею ми зустрічаємося постійно, навіть у повсякденному житті. Нехай найбільше вживані тепер одиниці вимірювання відомі нам із дитинства та загальноосвітньої школи, проте часто трапляється потреба щось уточнити, звірити, доповнити свої знання. Чинна метрична система вимірювання на українських землях набула офіційного статусу тільки наприкінці XIX – на початку XX ст. До неї існувала

велика різноманітність одиниць вимірів, які побутували в різний час у різних регіонах сучасної України. Їх знати або принаймні правильно в них орієнтуватися необхідно усім, хто має справу з інформацією про минуле – передовсім, звісно, фаховим історикам, проте також іншим науковцям-гуманітаріям і навіть любителям мемуаристики чи художньої прози на історичну тематику.

Спробу упорядкувати наявні знання про побутування на українських землях різноманітних систем вимірів від давньоруської доби до XX ст. зробив доцент кафедри автоматизації та комп’ютерно-інтегрованих технологій Національного університету “Львівська Політехніка” Мирон Щеглюк. Його публікація складається з шести розділів (“Вимірювання часу”, “Лінійні вимірювання”, “Об’ємні вимірювання кількості та витрати рідких і сипких речовин”, “Вимірювання ваги”, “Технологічні вимірювання” та “Основи метрології і вимірювань”), де послідовно розглянуто системи одиниць вимірювання та мір протягом трьох великих історичних періодів: у княжу (давньоруську) добу (до середини XIV ст.); у польсько-литовський період та часи існування Війська Запорозького (до кінця XVIII ст.), у Російській та Австрійській (Австро-Угорській) імперіях (з кінця XVIII ст.).

У вихідних даних публікація М. Щеглюка заявлена як монографія, хоча з огляду на зміст та виклад матеріалу це радше довідкове видання з елементами навчального посібника. Автор переважно мав на меті назвати одиниці вимірювання, які вживалися протягом певного історичного періоду, подати їх

еквівалент у сучасній метричній системі та навести окремі приклади їх використання в наукових студіях істориків. М. Щеглюк також намагався простежити еволюцію окремих одиниць вимірювання, зміну з часом одних іншими, проте повної та цілісної картини створити не вдалося – як з огляду на недостатнє дослідження такої тематики в історіографії, так, очевидно, й тому, що автор все-таки більше орієнтувався на повноту викладу інформації саме про історичні одиниці вимірювання як такі та їх відповідність із сучасною метричною системою.

Історіографічна та джерельна база праці М. Щеглюка також підтверджує її довідковий характер. Більше половини зі 133 позицій у списку джерел та літератури – це електронні ресурси, майже повністю неспеціалізованого характеру. Близько 50 позицій – статті у популярній Вікіпедії, є ще поклики на сайт studopedia.com.ua та подібні ресурси. Серед наукової літератури переважають публікації українських та польських дослідників, переважно про ранньомодерну добу. Загалом залучена джерельна база достатня, аби укласти переліки та пояснити одиниці вимірювання різних історичних періодів, подати приклади, як їх використовували в окремих історичних документах, хоча, звичайно, можна було б запропонувати більше інформації щодо побутування та заміни певних одиниць вимірювання іншими.

Як приклад, розглянемо детальніше використання різних одиниць вимірювання в підавстрійській Галичині до запровадження метричної системи. Відповідні підрозділи у згаданих вище розділах праці М. Щеглюка мають, як правило, помітно менший обсяг порівняно із підрозділами, присвяченими середньовічному та ранньомодерному періодам. Однак всі популярні тоді одиниці вимірювання вказані. Супутньої інформації про важливі події, прямо не пов'язані з еволюцією систем вимірювання, небагато. Загалом вона подана коректно, хоча є, наприклад, прикра помилка з датуванням Йосифінської метрики. М. Щеглюк вважає, що її уклали в 1849–1850 рр. (с. 96), хоча насправді це сталося у 1785–1788 рр. Окрім того, не акцентовано увагу читачів на тому, що галицькі (або львівські) одиниці вимірювання, які походили від часів Речі Посполитої, використовували в підавстрійській Галичині від кінця XVIII ст. до 1857 р., коли їх замінила австрійська система вимірювання.

Що ж до окремих прикладів, то згадаємо про одиниці та міри вимірів рідин у Галичині середини XIX ст. М. Щеглюк їх подав, проте дослідники цього періоду потребуватимуть детальнішої інформації. Зокрема відомо, що у галицькій руській пресі того часу (та й пізніше) чимало писали про архаїчний спосіб життя руських селян, який не відповідав уже вимогам часу. Однією з особливостей, які ускладнювали соціальний, економічний та освітній поступ руського селянства, було зловживання алкоголем – звичка, яка походила з панщизняних часів. Так от, автори, які писали про це, інколи наводили показники, скільки саме селяни купували горілки. Такі партії алкоголю вимірювали в коновках, гарцях (гарнцях) і квартах. Наприклад, на Покутті на початку 1850-х років селяни на весілля чи

хрестини замовляли в корчмаря 5, 6, навіть 10 коновок горілки (50–60, 100 гарців)¹. На Коломийщині у 1860-х роках навіть у бідних селян на весілля, яке зазвичай тривало від п'ятниці до п'ятниці, йшло 40 гарців горілки, на похорон йшло 20–50 гарців горілки, на поминки – кільканадцять гарців². Скільки це було літрів?

М. Щеглюк згадує (с. 178) про цеховий гарнець (5,65 л) та шинковий гарнець (2,83 л). Однак у руській пресі йшлося про гарці без детальнішого визначення. Відомо також, що львівський гарнець уміщував 3,84 л рідини – схоже, що саме його й мали на увазі кореспонденти руських газет середини XIX ст. На цьому прикладі добре видно, на які аспекти застосування історичних систем вимірювання на українських землях слід звернути увагу дослідникам цієї теми (принаймні щодо Галичини XIX ст.) в майбутньому. Це передовсім тісніша “прив’язка” загальної інформації довідкового характеру про одиниці вимірювання до історичних джерел. Принагідно зазначимо, що на схвальну оцінку заслуговує опис і пояснення автором місцевих (народних) назв одиниць вимірювання у різних регіонах Галичини, які українці використовували у XIX – на початку XX ст.

У цілому слід позитивно відзначити ідею М. Щеглюка щодо публікації “Давньої української метрології” – безумовно, потрібної фахівцям та любителям історії книжки – а також його працю щодо збору та аналізу інформації про одиниці вимірювання, міри та ваги протягом хронологічно дуже тривалого періоду. Сподіваємося, що у майбутньому і автор рецензованого видання, й інші дослідники історії метрології розвинути та поглиблять знання про цей важливий аспект господарської діяльності та повсякденного життя давніх українців.

Олександр СЕДЛЯР
Львівський національний університет
імені Івана Франка
Oleksandr SEDLIAR
Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: ol.sedlyar@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3787-9744

¹ Йосифъ изъ Покутья, “Изъ Покутья”, *Вѣстникъ для Русиновъ Австрійскои державы*, 19 април. (1 мая) 1852: 122.

² Изъ Коломыйского, Слово, 6 (18) декабря 1867: 2–3.